

NACIONALINĖS PREMIJOS LAUREATĖ, MENOTYRININKĖ, DĖSTYTOJA. IN MEMORIAM NIJOLĖ LUKŠIONYTĖ (1954–2014)

Atsidavimas pašaukimui bei tvirtas charakteris gali praversti gyvenime ir profesinėje veikloje, padėti atskleisti bei paryškinti talentą. Pažinoję Nijolę Lukšionytę turėjo pastebėti ypatingą jos asmenybės savybę profesinėje veikloje būti griežtai, preciziškai, tačiau bendraujant – žmogiškai jautriai, šiltai. Toks daugia-briaunis jos būdas neabejotinai pravertė atsidavimo reikalaujančiame dailės ir architektūros tyrinėtojos kelyje, tačiau ir leido išvengti formalumo tarpusavio santykiuose, padėjo betarpiškai bendrauti su kolegomis, studentais, aplinkiniais. Šią ypatingą profesorės

savybę teko garbė patirti ir man, klausiusiam pirmųjų jos paskaitų Vytauto Didžiojo universitete, ją pasitelsiam į savo mokslinių darbų vadoves, keliolika metų su ja bendrausiam įvairiais menotyros ar paveldosaugos klausimais.

Architektūros teorijos ir istorijos erdvėje – čia mūsų keliai susitikdavo dažniausiai – N. Lukšionytė visada turėjo argumentuotą aiškią nuomonę bei ištikimai laikėsi profesinių principų. Griežta ir nuosekli pozicija niekada neleido suabejoti profesorės nuoširdumu, jos profesine etika. Nežinia, ar tam įtakos turėjo žemaitiškas būdas ar griežta sovietinė menotyros mokykla, ar pačios išsiugdyti profesinės kultūros bruožai. Tai nelabai reikšminga. Gerokai svarbiau – pastebėti, jog N. Lukšionytė buvo viena iš retų profesinio rato asmenybių, nusipelnusių tiek akademinės visuomenės, tiek paveldosaugininkų gildijos, tiek ir architektūros praktikų pagarbos. Profesore labai pasitikėjo ir menotyros studentai. Talentinga ir kolegų vertinama asmenybė suspėjo nuveikti milžiniškus darbus – parašė Lietuvos architektūros istorijai ir teorijai reikšmingų veikalų, išugdė būrį architektūros bei kitų meno sričių specialistų, ženkliai prisidėjo prie paminklo-tvarkos sampratos formavimo Lietuvoje.

N. Lukšionytė gimė 1954 m. balandžio 30 d. Ežaičiuose, Klaipėdos rajone. 1972 m. baigė Gargždų vidurinę mokyklą, o 1977-aisiais – meno istorijos ir teorijos studijas Valstybiniame dailės institute (dabar – Vilniaus

dailės akademija). 1978–1981 m. ji studijavo Statybos ir architektūros MTI aspirantūroje ir 1984 m. Sąjunginiame menotyros institute Maskvoje apgynė menotyros kandidato disertaciją „Lietuvos architektūros stilistinė raida 1820–1920 m.“ (1993 m. nostrifikuota, patvirtinant humanitarinių mokslų daktaro laipsnį).

Mokslininkės patirtis bei žinios labai pravertė tvirtėjančiam Vytauto Didžiojo universiteto Menų fakultetui ir Menų institutui, kur ji dėstytojauti pradėjo 1996 metais. N. Lukšionytė daug metų dirbo šio universiteto profesore ir vyriausiąja mokslo darbuotoja. Ne vien gilios profesinės žinios, bet ir paprastas betarpiškas bendravimas netruko patraukti būsimų menotyrininkų dėmesio. Daugybė universitete studijavusių jaunosios kartos architektūros istorikų, dailėtyrininkų, paveldosaugos specialistų, architektūrologų ją noriai rinkosi savo mokslinių darbų vadove, naudojosi jos žiniomis ir autoritetu. Tai patvirtina ir faktas, kad profesorės erudicija pasitikėjo ne vien istorinės, bet ir šiuolaikinės architektūros ir net kitų meno šakų tyrinėtojai (pavyzdžiui, tekstilės). Gal todėl N. Lukšionytė visą gyvenimą išliko mokslinės bei pedagoginės veiklos sukuryje. Daugelis kolegų net dorai nežinojo apie tikrąją jos sveikatos būklę ar progresuojančią ligą... Profesorę artimiau pažinojusiems sunku būtų įsivaizduoti, jog galėtų būti kitaip. Nedaug ji atviravo ir apie savo asmeninę gyvenimą, auginamas dvi šaunias dukras.

Žemaitijoje gimusi ir augusi, o vėliau menotyrininko Jono Umbraso mokslinei veiklai įkvėpta N. Lukšionytė didžiąją savo gyvenimo dalį praleido pamiltame Kaune. Vis dėlto jos profesinė veikla nestokojo įvairovės – profesorė dėstė universitete, rašė publicistiką, atliko mokslinius tyrimus, ekspertavo. Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo populiariojoje spaudoje ji paskelbė keliasdešimt aktualių straipsnių apie paveldo vertybes ir jų išsaugojimą. Nuo 1990 m. N. Lukšionytė buvo LR kultūros paveldo departamento architektūros, istorinės-meninės raidos ekspertė; nuo 1993-ųjų – ICOMOS Lietuvos nacionalinio komiteto narė; nuo 1995-ųjų – Lietuvos dailės istorikų draugijos narė; nuo

2003-ųjų – Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo ekspertė. Mokslininkė parengė per 80 paveldosauginių ekspertizių, vadovavo istoriniams menotyriniams tyrimams, taip pat – Kauno Žaliakalnio istorinės dalies apsaugos reglamento rengimui. 2007 m. su kolegomis ji atliko vieną didžiausių pastarojo pobūdžio darbų – parengė „Kauno miesto savivaldybės 1-ojo Žaliakalnio kultūrinio draustinio specialiojo plano pagrindžiamąją dalį: Kultūrinio draustinio teritorijos tyrimai, paveldosauginių verčių nustatymas ir pasiūlymai saugojimui“.

Lietuvoje bei už jos ribų Nijolė labiausiai žinoma kaip nuoseklių bei kruopščių XIX a. ir XX a. pradžios Lietuvos architektūros tyrinėjimų autorė. Beje, studijavusi meno istoriją ir teoriją, ji dar diplominiam darbui pasirinko temą apie Vilniaus moderną. XIX a. ir XX a. pradžios Vilniaus bei Kauno pastatai mokslininkę labai domino ir vėliau. Tai akivaizdžiai byloja Maskvoje apginta disertacija apie 1830–1920 metų Lietuvos architektūros stilistinę raidą bei parašyti Lietuvos architektūros ir meno istorijai itin reikšmingi veikalai – *Istorizmas ir modernas Vilniaus architektūroje* (2000), *Gubernijos laikotarpis Kauno architektūroje. Svarbiausi pastatai ir jų kūrėjai (1843–1915)* (2001), *Lietuvos architektūros istorija, III t.: Nuo XIX a. II dešimtmečio iki 1918 m.* (su bendraautorais A. Jankevičiene, V. Levandausku, M. Rupeikiene; 2000) ir kt. Solidūs leidiniai užpildė iki tol žiojėjusią Lietuvos architektūros istorijos tyrinėjimų spragą, jais noriai naudojosi menotyros studentai, architektūros ir meno tyrinėtojai. Šis istorinis laikotarpis buvo jos tyrimų objektas ir Statybos ir architektūros institute, kur profesorė darbavosi iki 2001 metų.

Už aktyvią mokslinę ir visuomeninę veiklą N. Lukšionytė buvo įvairiai skatinta ir apdovanota. 1984 m. jai paskirta „Literatūros ir meno“ premija už dailės ir architektūros kritiką, o 1997–1998 m. – LR aukščiausiojo laipsnio valstybės stipendija. 2001 m. profesorei įteiktas Lietuvos architektų sąjungos Kauno skyriaus diplomai už architektūros mokslo ir kritikos darbus, 2003 m. – Lietuvos dailės istorikų draugijos diplomai

už geriausias 2002–2003 m. menotyros leidinius, 2004 m. – LR kultūros ministerijos padėkos raštas už kultūros vertybių puoselėjimą. 2006 m. N. Lukšionytė už kūrybišką istorinio atminimo žadinimą ir Lietuvos paveldo aktualizavimą savo monografijose buvo apdovanota garbinga Nacionaline kultūros ir meno premija. „Ignoruojanči kultūros paveldą visuomenė save pasmerkia dvasinei negaliai“, – viename iš šalies architektūrinių leidinių tuomet konstatavo profesorė. Šie žodžiai perteikia autorės tvirtą požiūrį bei norą „pažadinti“ visuomenę, priversti ją susimąstyti. Apie tai byloja ir daugelis jos darbų.

Pastarųjų metų N. Lukšionytės profesinė veikla glaudžiai siejosi su Kauno medine architektūra – jos jautriai vadintais „medinukais“. Ryškiausias tarpukario „medinukų“ pavyzdžius profesorė aprašė *Kauno naujosios architektūros gide*. Kartu su jaunesniais kolegomis bei bendraminčiais ji taip pat inicijavo bei sėkmingai vykdė projektą, kurio esmė – rinkti, sistematinti ir viešinti nykstančio Kauno medinės architektūros paveldo medžiagą, parengti jos viešą duomenų bazę. Specialiai tam buvo sukurta interneto svetainė *archimedė.lt*. Dar daugybė kitų reikšmingų darbų neleis pamiršti šios šviesios asmenybės bei neįkainojamo jos indėlio į mūsų šalies menotyra, architektūrologiją.

Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatės, menotyrininkės ir atsidavusios dėstytojos Nijolės Lukšionytės netekome 2014 m. lapkričio 28 d. Šviesus ir geranoriškas žmogus karštai mylėjo gimtinę, Kauną ir architektūrą bei šią meilę sugebėjo iškiepyti šimtams jaunų širdžių, ja uždegti kolegas. Profesorę visą laiką atsiminsime kaip darbui bei pašaukimui atsidavusią, tačiau sykiu šiltą plačių pažiūrų asmenybę. Nutrūkusi jos gyvenimo gija atvėrė plačią spragą meno ir architektūros istorijos srityje, kurią užpildyti bus nepaprastai sunku ar net neįmanoma. Liko dar daug nebaigtų darbų, nepatirtų džiaugsmų. N. Lukšionytė ilsisi Petrašiūnų kapinėse Kaune.

Almantas Bružas